

A magyar villamosenergia-piac és a liberalizációs folyamat anomáliái

Az utóbbi években egyre többet hallunk a villamos energia liberalizációjáról. Mit is jelent ez? Az Európai Unió még a kilencvenes évek közepén elindította az úgynevezett piacnyitási folyamatot. Ennek megfelelően megjelentek azok az európai uniós irányelvek, amelyek azt célozták, hogy a monopol és a versenypiaci körülmények között is végezhető tevékenységeket a lehető legjobban el lehessen egymástól választani (unbundling). A villamos energia iparban monopol tevékenységnek számítanak a hálózathoz köthető tevékenységek (elosztás, átvitel, rendszerirányítás), míg az összes többi tevékenység kereskedelmi jellegű. A cél, hogy ezek a tevékenységek teljes mértékben elváljanak egymástól, mert csak így van lehetőség a hálózathoz való szabad és megkülönböztetés-mentes hozzáférés biztosítására, amely kulcsfontosságú a verseny szempontjából. A hazai villamos energia ipar felépítésében a természetes és a mesterséges monopólium összefonódik. A termelők – a rendszerirányító (MAVIR) – a közüzemi nagykereskedő (MVM) – a hálózati engedélyesek és a közüzemi kereskedők (a közüzem) együttesen alkotják a történelmileg ismert, területi monopólium pozícióval bíró villamos energia piacot. Az Európai Uniónak az egységes európai piacról alkotott elképzelése és a villamos energia szektor ilyen jellegű, merev szervezettsége ellentmondásos. Ennek az ellentmondásnak a feloldására megfogalmazódó válasz a 96/92 EU direktívában található, aminek leképezése a magyar törvényhozásban, a 2001-ben hatályba lépő CX. Villamos Energia Törvény (VET). Az itt szereplő ajánlás a piac liberalizációján, a nemzeti-területi monopóliumhelyzetben lévő társaságok strukturális átszervezésén keresztül kívánja létrehozni az egységes, európai villamos energia piacba illeszkedő magyar versenyző piacot. A liberalizációs elképzelés mögött nagyobb költséghatékonysággal működő, a monopol árakat letörő, innovációra fogékony, versenyző piac kialakítása a cél.

Tanulmányomban vizsgálom a hatékony versenypiac kialakulását gátló adminisztratív szabályozók meglétét különös tekintettel a magyarországi rendszerirányító szerepére és helyére a kialakuló liberalizált rendszerben.

Journal of Economic Literature (JEL) kód: D42

Kulcsszavak: monopólium, versenypiac, villamos energia

1. Bevezetés

„Egy termelő vagy szolgáltató vállalatot, akkor nevezünk monopóliumnak, ha a kiszolgált fogyasztói kör a kérdéses termékekhez illetve szolgáltatásokhoz csak ezen egyetlen szervezet révén juthat hozzá. A monopóliumhelyzet kialakulhat természetes úton, de létrehozható mesterségesen is. Bármilyen ok miatt alakuljon is ki a kérdéses szituáció, az a közgazdasági

¹ SZTE Gazdaságtudományi Kar Gazdaságpszichológia Phd.

irodalomban régóta ismert allokációs és más hatékonyságvesztések forrása lehet.” (Mozsár Ferenc: A közszolgáltató szervezetek monopol-helyzete)

A monopólium fenti, klasszikusnak tekinthető definíciója alapján hatékonyságnövelés érhető el a mesterséges monopóliumba szervezett piacokon, ha a monopol szervezetet egy versengő, a piaci szabályoknak megfelelő, több résztvevős, piac váltja fel. Az európai törvényalkotást is ez vezérelte a 96/92-es direktíva megfogalmazásakor, amikor távlati célként az egységes európai villamos energia piac kialakulása rendezetbe lett foglalva.

A magyar villamos energia piac jelenlegi szereplői a termelők (ezek az erőművek), a szállító- nagykereskedő (az MVM Rt., aki a villamos energia átviteli hálózaton való szállítás irányításán, az alaperőművek teherelosztásán túl az export-import jog kizárólagos birtokosa), az elosztótársaságok, és a fogyasztók. A szereplők közötti villamosenergia-kereskedelem árai hatóságilag megállapított, maximált árak.

A piacnyitás után (jelenleg már az összes nem lakossági fogyasztónak lehetősége van kereskedőt váltani) a természetes monopóliummal kapcsolatos költségeket ezeken keresztül az árakat a regulátor állapítja meg, a piaci árak, pedig kölcsönös előnyök alapján alakulnak majd ki. Közüzemi keretek között ellátott fogyasztók a szabályozóhatóság által jóváhagyott árakat fizetik, a feljogosított fogyasztók, pedig az általuk, választásuk alapján igénybevett szolgáltatásokért fizetnek. Lesznek azonban olyan szolgáltatások, amelyeket nekik is kötelező megvásárolni. Ezek az úgynevezett rendszerérdekű szolgáltatások. A jelentős változások ellenére sem lesz a liberalizált villamosenergia-piacon a villamos energia gazdaságosan tárolható. Ezért fontos, hogy legyen egy piacintegrátor, aki egyéb feladatai mellett összegzi a kereskedők, szolgáltatók eladásait, a feljogosított fogyasztók vásárlásait, elvégzi a termelők teherelosztását, figyelembe veszi az export-import ügyleteket, biztosítja a rendszerérdekű szolgáltatásokat. Kézenfekvő, hogy ez a szereplő a független rendszerirányító legyen.

A Mavir története a villamosenergia-piac megnyitásának történetéhez kapcsolódik. A piacnyitás a villamosenergia-szektorban a kereskedelmi és a természetes monopol tevékenység elkülönítését, jelenti. Monopol jellegű tevékenységnek számít a hálózatok fenntartása, kezelése, fejlesztése, de ilyen a rendszerirányítás is. A piacnyitás kezdete óta zajlik az a küzdelem, hogy azokat a régi integrált társaságokat, amelyek az említett kereskedelmi és monopoltevékenységeket egyszerre végezték, megpróbálják arra terelni, hogy e tevékenységeiket különítsék el. Puha eszköznek számít, ha egy országban például törvényt hoznak arról, hogy külön kell választani a rendszerirányítás könyvelését a kereskedelemtől. Keményebbnek, ha a jogszabály már a külön jogi személyhez kerülő

rendszerirányítást írja elő, illetve amikor a monopoltársaságot arra kötelezik, hogy valamelyik tevékenységét adja más tulajdonos kezelésébe. Az európai szabályozás az 1996-os és a 2003-as irányelvek, valamint a tagállamok többségében zajló folyamatok nyomán az egyre keményebb fellépés irányába mutat. Ugyanakkor tény: a szabályozás jelenleg nem tiltja, hogy a kereskedőcégek házon belül, jogilag külön cégbe elkülönítve rendszerirányítást folytassanak.

2. A meglévő villamos energia piaci modell alapjai

Ebben a fejezetben az általam legérdekesebb villamos energia piaci érdekességeket mutatom be, melyek egymásra rakódásából született meg az a helyzet, ahol a nehezen átlátható rendszer, a hosszú idő óta egymásra rakódó, gyakran ellentétes érdekeknek az interferenciája és egy a döntéseket elodázó politikai hatalom összjátékából kialakult helyzetben a versenyző piac elvárható előnyei lemorzsolódnak látszanak.

2.1. Rendszerirányítás

2.1.1. Független rendszerirányítás megvalósításának első lépése Magyarországon

Magyarországon a 90-es évek közepén nagy privatizációs hullám ment végbe, aminek része volt az erőművek 1995-ös privatizációja is. Az erőművek privatizációs szerződéseiben foglalt hosszú távú, a közüzemi nagykereskedő és az erőművek között létrejött, szerződések a versenypiaci szellemmel nem voltak kompatibilisek. Ekkor a független rendszerirányítás intézménye még a "nyugati" rendszerekben sem volt ismert, a piacnyitásra vonatkozó első uniós irányelv pedig csak 1996-ban született meg. Mindenesetre az általános európai szellemmel ellentmondott a Magyarországon kialakulóban lévő új rendszer, melyben hosszú távú szerződésekkel rögzültek a piaci szereplők versenypozíciói. Miközben a kontinens áramiparában 1998-tól a gyakorlatban is elkezdődött a valódi piacnyitás, Magyarországon, a remélt csatlakozás tükrében meg kellett volna mozdítani a frissen leegyeztetett piaci felállást. A csatlakozást remélő Magyarország számára ennek az irányvonalnak a követése elengedhetetlennek tűnt. Ennek ellenére bár az erőművek és az áramszolgáltatók privatizációs folyamata leállt, de más jelentős változás nem történt. Jóval az 1998-as kormányváltás után kezdődött el a '96-os EU-direktívában szereplő változás előkészítése, melynek egyik fő eleme az volt, hogy a korábbtól teljesen eltérő piaci struktúrát létrehozva szét kell választani a

hálózattal kapcsolatos tevékenységet a kereskedelmiektől. A működési modellt a 2001. évi villamos energia törvényben került rögzítésre. A törvényben furcsa módon nem szerepelt egyértelműen egy európai értelemben vett „TSO” (Transmission system operator) intézménye. Így történhetett, hogy a 2001. január 1-jén megalapított Mavir átviteli hálózati tulajdon nélkül jött létre.

2.1.2. Európai helyzetkép

A 2003/54. számú EU-direktíva szerint a tagállamok kötelesek átviteli rendszerirányító kijelölésére, amely az átviteli hálózat üzemeltetéséért és a rendszer szabályozásáért is felelős. Több tagországban is bebizonyosodott már, hogy a piac szereplőitől való függetlenség csak akkor válik egyértelművé, ha a TSO-t az állam tulajdonosilag is függetleníti a versengőktől. Erre több megoldás is született.

Spanyolországban az állam az összes átviteli hálózatot felvásároltatta a Red Electrica de Espa nevű társasággal, amely így önállóan lett spanyol TSO. A klasszikus piacnyitás hazájában, az Egyesült Királyságban a 90-es évek elején felosztották az áramszektor addigi monopoltársaságát, s az ezután létrehozott „National Grid” a rendszerirányítási és az átviteli hálózat feletti rendelkezés jogát is megkapta, de nem folytathat kereskedelmi tevékenységet. Hollandiában kormánysegítséggel kivásárolták a különféle társaságok tulajdonában lévő átviteli hálózatot, és állami tulajdonnal hozták létre a TenneT nevű TSO-t. Hasonló végeredményű folyamat zajlik Belgiumban is.

Olaszország hozzánk hasonló úton jár: független társaságként létrehozta a rendszerirányítót (GRTN), melynek eredetileg nem volt hálózati tulajdona. Ez a jelek szerint megváltozik, mert a hálózat kikerül az "olasz MVM", az ENEL fennhatósága alól. Csehországban a CEZ villamos ipari óriás tulajdonolta az ottani TSO jogosítványokat, de folyamatos jogszabályi kötelezettségek nyomán e területről ki kell vonulnia, s jelenleg már kisebbségi tulajdonosa a független rendszerirányító és hálózatot tulajdonló SEPS-nek. Ennél is drasztikusabban jött létre a szlovák TSO, amelyet az ottani villanymonopólium eladásakor egyszerűen a SEPS nevű állami cégbe lapátoltak.

A két nagy kivétel Németország és Franciaország. Az előbbiben nem volt központi akarat a piacnyitás ez irányú részletszabályozására. A német szolgáltatók erőcsoportjai maguk dolgozták ki a szabályokat, és a piacot gyakorlatilag csak a német cégek előtt nyitották meg. Franciaországban az EU direktívának megfelelően elkülönült a francia TSO (RTE) az EDF-től és leányvállalatba szerveződött ki. Az RTE függetlensége érdekében több passzus is került az

erről szóló törvénybe; például a francia TSO vezetője a miniszternek, nem pedig az EdF holding vezetésének felelős.

2.1.3. A MAVIR helye a magyar villamos energia rendszerben

A Magyar Villamosenergia-ipari Rendszerirányító (Mavir) Rt. 2006. január elsejével visszakerült a Magyar Villamos Művek (MVM) Zrt. kötelékébe.

A francia mintára létrehozott Magyar Villamos Művek Tröszt 1963-tól a teljes magyar villamosenergia-rendszer műszaki és gazdasági irányítását végezte. A termelőerőművektől a lakossági végfogyasztóig kihúzott villanydrótig minden hozzá tartozott. 1992-ben a tröszt állami tulajdonú Rt.-vé alakult, ugyanakkor az áramszektorban kétszintű struktúrát építettek ki. Az elsőt a tulajdonosi és az irányítói szerepet is betöltő MVM Rt., a másodikat, pedig az erőművek, az áramszolgáltató társaságok, valamint az alaphálózati társaság jelentette. 1995-ben e második szinten nagyarányú privatizálás zajlott, amikor az állam több erőművét és valamennyi áramszolgáltatóját eladta. Az MVM az erőművekkel hosszú távú szerződéseket kötött, amivel gyakorlatilag máig magához láncolta a hazai létesítményeket. Újabb érdemi változás történt akkor, amikor az EU csatlakozáshoz szükséges előírások teljesítéséért a villamosenergia-piac megnyitásáról született döntés. Ennek jegyében vált 2001-ben az MVM-től függetlenné az egykor Országos Villamos Teherelosztóként ismert Mavir, amely a 2003-tól folyamatosan megnyíló árampiacot koordinálta.

Január elsejével a Mavirt visszailestették az MVM csoport vállalati rendszerébe. Ezzel egy időben a leányvállalattá tett rendszerirányítónak a jogszabályok szerint, a 140 milliárd forint- értékű nagyfeszültségű átviteli hálózat (az "országos gerinc") tulajdonjogait is át kell adni. Az átadásra a kormányt a 2003/54-es, a rendszerirányítókról szóló uniós irányelv kötelezte ami szerint a TSO-k az átviteli hálózat üzemeltetéséért és a rendszer szabályozásáért is felelősek. Európában szinte mindenütt az a gyakorlat terjedt el, hogy az irányítja a központi hálózatot, aki tulajdonolja. A rendszerirányító betagolása egyenes következménye annak, hogy a különálló Mavir elképzelése nem vált be.

A magyar villamosenergia-piac ma már jelentős részben privatizált, sokszereplős terep, ahol a legnagyobb nemzetközi (amerikai, német, francia stb.) befektetők is jelen vannak. A különálló Mavirról a részrehajlásnak a gyanúja sem merült fel; számos esetben akár az MVM-mel szemben is állást foglalt. Az MVM-be való visszailestetés, bár a villamos energia törvény és végrehajtási rendelkezései körbetűzdelik a rendszerirányítót olyan jogosítványokkal, melyek elvileg lehetővé teszik a független működést, sőt az eddigieknél

nagyobb lett a cég önálló döntési kompetenciaszintje is, mégis aggályokkal töltik el a piaci szereplőket.

2003/54-es uniós direktíva értelmében nem a tulajdonoshoz kell rendelni a rendszerirányítást, hanem e két dolgot külön kell választani a kereskedelmi tevékenységet végző részekről. A MAVIR visszaillesztésével az MVM-be a független rendszerirányító léte, mely az egész villamos energia rendszer alappillére is megkérdőjelezhetővé válik.

2.2. Hosszú távú villamos energia szerződések (HTM)

Brüsszel jelenleg is vizsgálja az MVM és az erőművek között megkötött hosszú távú szerződéseket (HTM-ek). A 90-es évek elején a hazai villamos energia ipar fontos szempontja volt – az ellátásbiztonság fenntartása mellett – a legkisebb költség elvének több területen való érvényesítése. (pl. ne legyen több erőmű kapacitás, csak annyi, amennyi az igények biztonságos és a villamos-energia rendszer szabályozhatósági szempontjait is figyelembevevő kielégítéséhez szükséges), a fogyasztók mérsékelt teherviselő képességének figyelembe vétele, és a magántőke bevonása az új erőművi kapacitások létesítésébe, erőművek környezetvédelmi felújításába és az energetikai infrastruktúra korszerűsített fenntartásába, fejlesztésébe. Ezt úgy oldotta meg az akkori döntéshozó kör, hogy egyvásárlós modellt megvalósító szerződésrendszert alakított ki. Ennek a modellnek a középpontjában, az állami tulajdonban tartott Magyar Villamos Művek (MVM) állt, akinek feladata az eltérő erőművi árakkal rendelkező szerződéses portfólió átlagár kialakítása lett, amelyet piaci viszonyok hiányában hatósági ár rögzített. A törvény az MVM-re a nagykereskedelmi ár-kiegyenlítő funkció mellett kapacitás egyensúlyt biztosító szerepet is ruházott.

Míndez a 90-es évek végén jól biztosította az ellátásbiztonságot ellenőrzött áron. Ezek a szerződések egyúttal a magánosításra kerülő erőművi eszközöknek is fontos elemei voltak. A villamos energia törvény abban az időben nem engedte meg az erőművek közötti versenyt és a szolgáltatók – kereskedők – fogyasztók szabad választását.

A szerződések alapján az MVM-nek nincs ráhatása vásárlási költségeire. A lakosság és a szabad árampiacra ki nem merészkedő ipari fogyasztók (a közüzem) ellátására hivatott MVM - mint nagykereskedő - államilag megszabott áron adhatja el az áramszolgáltatóknak az erőművektől különböző áron összevásárolt áramot. Miközben a termelői oldalon - főként a gázos erőművek miatt, mivel a nyersanyag jó ideje folyamatosan drágul - az idehaza termelt villamos energia nem hatósági ára megugrott, az MVM ezt a változást nem követhette, mert a hatósági árat a miniszter nem kellő mértékben változtatta meg. Az MVM lényegében a Paksi

Atomerőmű kivételével drágábban vette meg az áramot a termelőktől, mint amennyiért továbbadhatta a közüzembe. A nyilvánvalóan veszteséges üzletet elvileg kétféle módon lehet korrigálni: vagy a végfogyasztói árba épül be a költségemelkedés, vagy a termelői ár csökken. Szociálpolitikai szempontból, illetve mert a régióban nálunk a legmagasabb az ár, az utóbbi jött először számításba. A villamos energiáról szóló törvény februári módosítása az erőművektől a HTM alapján vásárolt áramra is hatósági ár bevezetését írta elő.

Az erőművek a hosszú távú megállapodásoknak köszönhetően viszonylag kényelmes helyzetben vannak. E szerződésekben alapvetően két díjtétel szerepel: a kapacitás lekötéséért (a rendelkezésre állásért) fizetett díj, valamint az energiadíj, mely a tüzelőanyag költségét fedezi. A HTM-ek szerint az üzemanyagok drágulásának költségei az MVM-et terhelik. A gázos erőműveket, e szerint semmi sem motiválja gazdaságosabb működésre. Így viszont mára az egész magyar villamosenergia-rendszer, főként a Duna-menti, a Csepeli, a Tiszai és a Budapesti Erőműnek köszönhetően, olyan extraköltségekkel működik, hogy a végfogyasztói áremelések elkerülhetetlenek.

Főleg az erőműveknek garantált kiugróan magas rendelkezésre állási díjából származó profit drágítja a rendszert alaptalanul.

Brüsszel szerint az MVM által 1995 óta kötött megállapodások nem a piacnyitást szorgalmazó uniós irányelvek felé mutatnak. A piacot hibernáló hosszú távú szerződések helyett, a szektor Európában a folyamatosan versenyeztetett erőművek és szolgáltatók kora felé halad.

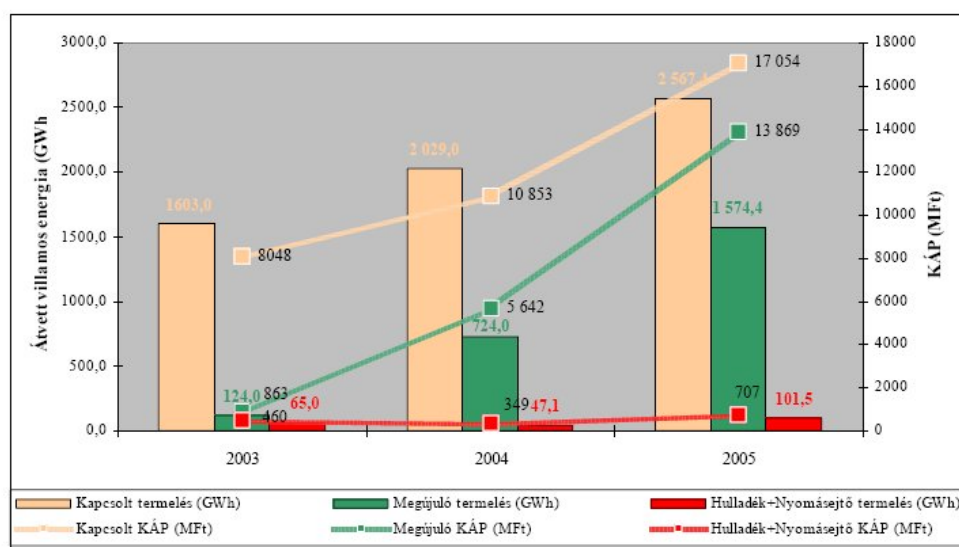
2.3. A megújuló erőforrásokból vagy kapcsolatosan termelt villamos energia kötelező átvételéhez kapcsolódó kompenzációs célú pénzeszköz (KÁP kassza)

A magyar rendszer újabb sajátossága a zöldenergia-termelőket támogató pénzalap több tízmilliárdos hiánya. Magyarország a zöldenergia termelés terén nagyon jó eredményeket mutat fel. Már 2006-ra teljesült Magyarország EU felé tett vállalása e téren. A megújuló energiaforrásokat támogatni kell, ám vállalásokat csak az ország teherviselő képességének arányában és a szakmai racionalitások alapján szabad tenni. Ha a jelenleg beadott szélenergia-termelési engedélykérelmekből jövőre 300 megawattnyi üzembe áll, akkor a hazai szélviszonyok miatt ennek a 80 százalékát hagyományos, azaz szén- vagy szénhidrogén-tüzelésű erőműben, tartalék formájában rendelkezésre kell állítani. Ha Ausztriához hasonlóan lennének jól szabályozható vízerőműveink, akkor ez nem lenne probléma, a mi helyzetünkben viszont meg kell fontolni az engedélyek kiadását. Komoly problémát jelent, hogy kistermelők

helyett nagy erőművek (pl: pécsi) fatüzelésre álltak át és a támogatás itt összpontosul, miközben a cél egy versenyző, piac kialakítása lett volna, ahol a zöldenergia termelésre ösztönöz a támogatott áron történő átvétel. Az ún. KÁP-kasszából fizetik a megújuló energiát termelőknek biztosított, kilowattóránkénti $k \cdot 23$ forintos kötelező átvételi ár (a k az inflációs szorzó) és a szektorban hatóságilag megállapított klasszikus átvételi ár (nagyjából 11-12 forint, ez az MVM "nagykereskedelmi ára") közti különbséget. A kapcsolt energiatermelők (ilyen a hőt és áramot is termelő táv-hőszolgáltató), illetve a "megújulósok" támogatását finanszírozni hivatott KÁP azonban jó ideje lyukas. Tavaly év végén a hiánya meghaladta a 10 milliárd forintot, azóta havonta nagyjából 1,5 milliárddal nő a deficit. Bár elvileg ezt a tételt is a fogyasztók fizetik (be van építve a villanyszámlájukba), a politikai nyomásra eddig nem engedett áremelés miatti hiányt jelenleg a MAVIR-nak kell finanszíroznia. A rendszerirányító ehhez hitelt vesz fel, ami csak pillanatnyi megoldás, de könnyű belátni, hogy hosszú távon - már csak a hitelkamatok miatt is - az egész rendszer működését drágítja. Tény, hogy a 23 forintos ár miatt borult az egész megújuló energia piac. Ezt egy törvénymódosítással lehetne korrigálni, amivel nemcsak a KÁP hiánya, de a lakossági áramáremelés mértéke is csillapítható lenne.

1. ábra

A kötelező átvétel keretében értékesített villamos energia termelés és a KÁP-ok kifizetésének alakulása 2003-2005

Forrás: Tóth-Csikós 2005

A drága áramért mindenesetre nem a megújuló energiaforrások, hanem a rossz szabályozás és a szennyező szenes erőműveknek adott, tízmilliárdokban mérhető támogatások felelősek. Az árakra a környezetbarát villamosenergia-termelés minimális hatást gyakorol. A tavalyi a megújulók kötelező támogatására kifizetett hatmilliárd Ft-os támogatás az idén nagyjából 14 milliárd forint lesz. Ennek a rendszerhasználati díjba beépített költsége mindössze 28 fillér/kWh, melynek 95 százalékát három biomassza-erőmű kapja, a kicsi megújuló erőművek támogatása 1,4 fillér/kWh-nyi "terhet" jelent a fogyasztóknak.

2.4. Keresztfinanszírozás

Az áremeléssel elérni kívánt strukturális feszültségcsökkentés harmadik területe a közüzemen belüli lakossági/nem lakossági keresztfinanszírozással kapcsolatos. Politikai szempontok miatt a lakossági fogyasztók terheit az elmúlt években nem növelték úgy, mint ahogyan ez arányaiban indokolt lett volna. Helyette a lakossági fogyasztók néhány forinttal kevesebbet, a nem lakosságiak néhány forinttal többet fizetnek az egységnyi energiáért. Ám ha az állam a vállalkozóval többet fizettet, ez végeredményben az egész gazdaságra visszahat.

3. Kettős piaci modell és a körvonalazódó jövő

Az Európai Parlament és Tanács 96/92/EK irányelve a villamos energia belső piacára vonatkozó közös szabályokról bevezette a hálózatokhoz való szabályozott hozzáférést és a fogyasztókért folyó versenyt és megkövetelte Magyarországtól is ezek átvételét. Ekkor az általános EU gyakorlattól eltérően Magyarország a portugál kettős modellt választotta ki és foglalta törvényi megfogalmazásba a 2001. évi CX. Törvényben. Ez a kettős modell érintetlenül hagyta az 1995-96-os privatizációban érintett erőművek és az MVM szerződéses rendszerét és a hatósági árakkal szabályozott kapcsolatrendszert. Ezzel a versenypiac, mint a hatósági árakkal szabályozott ellátási lánc alternatívájaként jelent meg.

Az Európai Parlament és Tanács 2003/54/EK irányelve a villamos energia belső piacára vonatkozó közös szabályokról és a 96/92/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről új irányultságával és az EU tagságunkkal egyre jobban nőtt a feszültség az EU szabályozás és a korábban kialakult kettős modell között.

A végső piacnyitás dátumaként megjelölt 2007. július 1-i dátum előtt, szükség van a kettős piaci modell EU kompatibilissé tételére. Több modell látott napvilágot, amelyek mindegyike megegyezik abban, hogy az állami árszabályozást minimálisra kell csökkenteni,

azaz végső soron a hálózati tevékenységre. Szó van azonban a közüzem teljes felszámolása előtti, átmeneti fázisról. Ez valamilyen nem pontosan definiált, védett, egyetemes szolgáltatás lenne, mely nagyban hasonlítana a jelenlegi közüzemhez. A legnagyobb különbség az, hogy csak egy szűk fogyasztói réteg (döntően a lakosság) lenne jogosult az egyetemes szolgáltató portfóliójába tartozni. Az üzleti ügyfeleknek nem lenne lehetősége az egyetemes szolgáltatásban maradni, hanem kötelezően a versenyző piacon kellene ellátási szerződést kötnie.

A javasolt modell tisztán versenypiaci modell, nélkülözi a hatósági és a közüzemi ármegállapítás szinte valamennyi elemét. A piaci szereplők jogait és kötelezettségeit úgy javasolja kialakítani, hogy valamennyi piaci szereplő egyenlő eséllyel versenyezhesen a piac valamennyi szegmensében. Az állami beavatkozás a Magyar Energia Hivatal és a Gazdasági Versenyhivatal által közösen végzett piac felügyeleti tevékenységre korlátozódna. Ennek a felügyeleti munkának a keretein belül meghozott intézkedések többletkötelezettségeket róhatnának a jelentős piaci erőfölénnyel rendelkező szereplőkre, a piaci egyenlő erőviszonyok biztosítása céljából.

Fő pillérei az új villamos energia szektornak:

Termelők, akik ellentétben a mai helyzettel, amikor fix áron történő eladási kötelezettségük van az MVM felé, közvetlenül a liberalizált piacra termelnének és kétoldalú, egyedi szerződések révén vagy szervezett piacon (tőzsde) értékesítenék a megtermelt energiamennyiséget.

Kereskedők: A mai magyar energiapiacra több mint 30 bejegyzett, villamos energia szabadpiaci engedéllyel rendelkező kereskedő cég tevékenykedik. A számuk még bővíthet, jogaik és kötelezettségeik terén jelentős változás nem várható, de újabb üzleti lehetőségek merülhetnek fel számukra a liberalizálódási folyamat kiteljesedésével. Ilyen változásnak tekinthető a villamos energia piaci szabad kapacitások bővülése, a teljes körű feljogosítás, a közüzem és az abba való visszatérés lehetőségének megszüntetése, ezáltal a kereskedők piacának bővítése.

A jelenlegi közüzemi nagykereskedőt, a Magyar Villamos Műveket (MVM), akinek mind, mint nagykereskedelmi vásárló mind, mint eladó kivételes szerep jutott, az új modellben versenypiaci kereskedelmi szerepkörrel kell felruházni. A közüzemi fogyasztók teljes körű feljogosítása nyomán a közüzemi nagykereskedő törvényen alapuló, közüzemi szolgáltatók felé fennálló ellátási kötelezettsége is megszűnik. A közüzemi nagykereskedő versenypiaci szereplővé válik és a többi kereskedőhöz hasonlóan a versenypiac valamennyi szegmensén, külföldön és belföldön is jelen lehet.

Egyetemes szolgáltatók: A törvényalkotói elképzelések szerint egy új engedélytípus jelenhet meg. Funkciója a lakossági fogyasztókra és a kis üzleti fogyasztókra korlátozódna. Ez a szolgáltató, a későbbiekben definiálandó ellátási körre vonatkozóan, hatóságilag ellenőrzött vagy maximált áron köteles biztosítani a villamos energia ellátást. Első körben a jelenlegi 6 területi áramszolgáltató látná el az egyetemes szolgáltatást. Az átmeneti idő után pályáztatás útján akár egy kézbe is össze lehetne vonni az egyetemes szolgáltatásban maradtak ellátását. (előfeltétele ennek egy jól működő liberalizált piac).

Jelenleg a verseny kialakulásának a legnagyobb akadálya az MVM által elfoglalt pozíció a hazai versenypiacon, mely a liberalizált piacra kerülő, szabad villamos energia mennyiséget nagyban korlátozza. Az MVM-nek a közüzemi szolgáltatók felé ellátási kötelezettsége van. Ez azt jelenti, hogy még abban az esetben is, amikor a közüzemi szolgáltatás jelentősen lecsökken (pl 2006 végére), az MVM abbéli félelmében, hogy valamilyen oknál fogva nagytömegű visszaáramlás lesz a versenypiacról a közüzembe, nem engedi át a portfóliójában meglévő, feleslegesnek tűnő energiát sem a versenypiaci kereskedőknek.

TSO (transmission system operator): Ez az engedélyes az átviteli rendszert irányítja és felel a rendszer biztonságos üzemeltetéséért, fejlesztéséért, karbantartásáért. Figyelembe véve azt a tényt, hogy Magyarországon ez a funkció a vertikálisan integrált MVM keretein belül került kialakításra egy új modellben nagy figyelemmel kell kialakítani a külső szabályrendszert és az ellenőrzés belső rendszerét és mechanizmusait. Megengedhetetlen lenn, ha az anyavállalat saját érdekeit előtérbe helyezve beavatkozna a rendszerirányítói munkába.

DSO (distribution system operator): Ez az engedélyes az elosztórendszer üzemeltetéséért, irányításáért, fejlesztéséért, karbantartásáért és hosszú távú rendelkezésre állásáért felel. Ma ezt a feladatot az elosztóhálózati engedélyes látja el.

Szervezetti piac-üzemeltető: A magyar energiapiacon nem működik tőzsde. Ez megnehezíti a kereskedők munkáját mert saját maguknak kell referencia árakat találniuk és ez alapján minden egyes szereplőnek feladata a piaci árról képet alkotnia magának. Sokáig a német energiatőzsde, az EEX, volt az egyedüli referenciaár Magyarországon, de ez az ár eleinte nagyon különbözött a magyar piaci ártól illetve a magyar villamos energia piaci termékek sem mindig egyeztek meg a német piaci termékek nominálásával.

4. Összegzés

Az energiaszektor az utóbbi években jelentős átalakulásokon ment keresztül. Az átalakulás irányát eredendően meghatározza a hazai és az európai törvényi szabályozás, amely a piacnyitás, a verseny élénkítése érdekében született. Vannak előre nem tervezhető, nem belátható változások, ilyen például az energiaárak emelkedése. Mint ahogy azt a tanulmány elején jeleztem, Brüsszel indítványában a villamos energia piac versenyző piaccá alakításának alap mozgatórugója, a fogyasztónál megjelenő feltételezett csökkenő árak és jobb színvonalú szolgáltatások voltak. A magyar piacon a piacnyitás utolsó fázisát, 2007. július, a piaci szereplők szívdobogva várják. A területi áramszolgáltatók jogi, pénzügyi, szervezeti szétválasztása készen áll a szabadpiaci körülmények közötti működésre. A közüzemi árakhoz képest elvárt fogyasztói árcsökkenés azonban nem látszik reálisnak a fent említett adminisztratív beavatkozások következtében.

Irodalomjegyzék

- Hetesi E (szerk.) (2002): A közszolgáltatások marketingje és menedzsmentje: SZTE Gazdaságtudományi Kar Közleményei, JATEPress, Szeged, 33-49. old.
- Jelentés a belső gáz- és villamosenergia-piac létrehozása terén elért haladásról
{SEC(2005)1448} A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE A TANÁCSNAK ÉS AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK Brüsszel, 15.11.2005 COM(2005) 568 végleges
- 2001.CX. Villamos energia törvény
- MEH Javaslat az új villamos energia piac kialakítására (szakmai konzultációt követő 2. sz. változat)